

PHÒNG, CHỐNG TỘI PHẠM BUÔN LẬU, GIAN LẬN THƯƠNG MẠI VÀ HÀNG GIẢ THÔNG QUA HOẠT ĐỘNG THƯƠNG MẠI ĐIỆN TỬ

Lê Duy Thái¹

Tóm tắt: Thương mại điện tử, hay còn gọi là E – commerce (EC), là hoạt động mua bán trao đổi hàng hóa và dịch vụ thông qua các phương tiện điện tử và Internet. Hoạt động này đã và đang mang lại nhiều lợi ích giúp thúc đẩy tăng trưởng kinh tế, nhưng cũng tạo điều kiện cho một số đối tượng lợi dụng thương mại điện tử để buôn lậu, gian lận thương mại và hàng giả. Trong phạm vi bài viết này, tác giả đề cập đến tình hình phát triển thương mại điện tử tại Việt Nam, thực trạng tội phạm buôn lậu, gian lận thương mại và hàng giả lợi dụng hoạt động trên và một số khó khăn, vướng mắc trong điều tra, xử lý và đề xuất, giải pháp để góp phần nâng cao hiệu quả ngăn chặn, xử lý nghiêm minh các hành vi vi phạm pháp luật trong hoạt động thương mại điện tử.

Từ khóa: Thương mại điện tử, buôn lậu, gian lận thương mại, hàng giả.

Nhận bài: 20/2/2022; Hoàn thành biên tập: 15/3/2022; Duyệt đăng: 23/3/2022.

Abstract: E-commerce is activity of trading and exchanging goods and service via electronic tools and internet. This activity has brought many benefits to promote economic growth, but also creates conditions for some persons to take advantage of e-commerce to commit acts of smuggling, trade fraud and fake goods. In this article, the author highlights the development of e-commerce in Vietnam, situation of crimes of smuggling, trade fraud and fake goods from taking advantage of ecommerce, some difficulties, obstacles in investigating and solving cases to propose solutions in order to enhance efficiency of preventing, solving illegal acts in e-commerce activity.

Keywords: E-commerce, smuggling, trade fraud, fake goods.

Date of receipt: 20/2/2022; Date of revision: 15/3/2022; Date of Approval: 23/3/2022.

1. Thực trạng hoạt động thương mại điện tử ở Việt Nam

Trong bối cảnh thế giới đang bước vào cuộc cách mạng công nghiệp 4.0, thương mại điện tử hiện đang nhận được sự quan tâm rất nhiều của các quốc gia vì sự đóng góp lớn cho tăng trưởng kinh tế. Cùng với xu thế phát triển công nghệ trên thế giới, thương mại điện tử tại Việt Nam đang từng bước được hình thành, tăng trưởng mạnh mẽ và giữ vai trò quan trọng trong hệ thống phân phối hàng hóa.

Việt Nam được đánh giá là một trong những thị trường thương mại điện tử có tốc độ phát triển nhanh nhất khu vực Đông Nam Á (chỉ xếp sau Indonesia) với mức tăng trưởng cao (từ 25% đến 30%) liên tục từ năm 2015 (khoảng 4 tỷ USD) trở lại đây. Năm 2020, quy mô thị trường thương mại điện tử lên tới khoảng 13 tỷ USD².

Vai trò của thương mại điện tử cũng trở lên quan trọng hơn khi tỷ trọng doanh thu từ thương mại điện tử trên tổng mức bán lẻ hàng hóa liên tục tăng cao, năm 2018 là 3,6%, năm 2019 là

4,2%. Số lượng người tham gia mua sắm trực tuyến trên các nền tảng thương mại điện tử cũng tăng cao, lên khoảng 40 triệu người trong năm 2020. Giá trị mua sắm bình quân đầu người đạt 202 USD. Trong số 10 sàn thương mại điện tử có tổng số lượt truy cập Website cao nhất thị trường Đông Nam Á thì có tới 5 doanh nghiệp của Việt Nam gồm: Tiki, Sendo, thegioididong, Điện máy xanh và FPT shop. Theo bảng xếp hạng các doanh nghiệp thương mại điện tử hàng đầu của Việt Nam cho thấy Shopee Việt Nam đang dẫn đầu về lượng truy cập với các mô hình thương mại điện tử phổ biến hiện nay là B2C (doanh nghiệp với người tiêu dùng), B2B (doanh nghiệp với doanh nghiệp), C2C (người tiêu dùng với người tiêu dùng), C2B (người tiêu dùng với doanh nghiệp)³.

Cùng với tốc độ phát triển cao của thương mại điện tử, thời gian gần đây ở nước ta đã chứng kiến sự phát triển mạnh mẽ của dịch vụ logistics, chuyên phát chặng cuối và hoàn tất đơn hàng. Theo khảo sát của Hiệp hội thương

¹ Khoa Cảnh sát kinh tế - Học viện Cảnh sát nhân dân.

² Cục Thương mại điện tử và Kinh tế số (Bộ Công Thương), Báo cáo chỉ số thương mại điện tử Việt Nam năm 2020.

³ Cục Thương mại điện tử và Kinh tế số (Bộ Công Thương), Báo cáo chỉ số thương mại điện tử Việt Nam năm 2020.

mại điện tử cho thấy, hiện nay Việt Nam có hơn 50 đơn vị giao hàng nhanh quy mô lớn nhỏ. Các hãng chuyên phát nhanh quốc tế lớn nhất phải kể đến đó là DHL, FedEx, UPS... Tại thị trường giao nhận hàng hóa trong nước, Tổng công ty Bưu điện Việt Nam (VietNam post) là doanh nghiệp cung cấp dịch vụ chuyên phát được 61% các đơn vị bán hàng trực tuyến thuê, tiếp đó là Công ty Bưu chính Viettel (Viettel Post) với tỷ lệ 25%, EMS là 5%, giao hàng nhanh là 1%... bên cạnh đó cũng chứng kiến sự tham gia và phát triển mạnh mẽ của một số doanh nghiệp khởi nghiệp Logistic khác. Hơn 80% lượng khách mua hàng ưu tiên dịch vụ thanh toán theo hình thức Ship CoD, có nghĩa là khách hàng chỉ thanh toán khi đã xem hàng và nhận hàng. Các hình thức thanh toán trực tuyến thông qua thẻ ngân hàng, tài khoản thanh toán trực tuyến như Paypal, Payoneer... cũng ngày càng phổ biến, cùng với các hình thức thanh toán trung gian như Bảo Kim, Momo, Zalopay... sẽ giúp người dùng thuận lợi hơn trong việc mua và bán hàng⁴.

2. Thực trạng buôn lậu, gian lận thương mại và hàng giả thông qua hoạt động thương mại điện tử tại Việt Nam

Bên cạnh những mặt tích cực, hoạt động thương mại điện tử ở nước ta hiện nay còn bộc lộ nhiều hạn chế, bất cập, nguy cơ gây bất ổn cho nền kinh tế. Theo số liệu của Cục Thương mại điện tử và Kinh tế số, Bộ Công thương, từ năm 2018 đến năm 2021, tổng số sản phẩm vi phạm đã bị gỡ trên các sàn là 35.943 và hơn 3.000 tài khoản trên các sàn bị khóa. Trong khi đó 90% giao dịch trên mạng hiện nay không có hóa đơn chứng từ. Riêng trong 6 tháng đầu năm 2021, các cơ quan chức năng kiểm tra 2.403 vụ, phát hiện xử lý 2.213 vụ vi phạm, xử phạt hành chính 16,3 tỷ đồng, giá trị hàng hóa hơn 40 tỷ đồng⁵. *Điển hình như:* đầu tháng 7, Tổng cục Quản lý thị trường phối hợp với Bộ Tư lệnh Cảnh sát cơ động đã phát hiện, khám xét kho hàng rộng hơn 10.000 m² tại Thành phố Lào Cai, thu giữ gần 160.000 sản phẩm hàng tiêu dùng là giấy, quần áo, túi xách... không rõ nguồn gốc, xuất xứ, nghi giả mạo nhiều thương hiệu lớn, được chủ hàng tập kết và sử dụng hình thức bán hàng online trên các website bán hàng, mạng xã hội để tiêu thụ đến khách hàng trong toàn quốc.

Thực tiễn cho thấy, một số phương thức, thủ đoạn điển hình của các đối tượng lợi dụng hoạt động thương mại điện tử buôn lậu, gian lận thương mại và hàng giả bao gồm:

Thứ nhất, lợi dụng việc thành lập dễ dàng, quản lý và giám sát lỏng lẻo các website, các đối tượng đã thành lập các website hoạt động trong thời gian ngắn để bán hàng hóa không có hóa đơn chứng từ, không rõ nguồn gốc xuất xứ, hàng giả, hàng nhái... Sau đó đóng các website lại và lập các website mới để hoạt động, lẩn tránh quản lý của các cơ quan chức năng.

Thứ hai, Chưa có quy định cụ thể về cơ chế giám sát, xử lý cũng như trách nhiệm, nghĩa vụ của những người bán trên sàn thương mại điện tử. Lợi dụng việc đăng ký tài khoản tại các sàn giao dịch thương mại điện tử, các nền tảng mạng xã hội dễ dàng, các đối tượng thành lập các gian hàng trên các sàn giao dịch thương mại điện tử và bán hàng livestream trên các trang mạng xã hội để bán các loại hàng hóa không có hóa đơn chứng từ hợp pháp, hàng giả, hàng nhái... Khi bị phát hiện thì chỉ bị xử lý tương đối nhẹ như đóng tài khoản, phạt hành chính... so với lợi nhuận thu được không đáng kể. Do đó, không tạo được tính răn đe của pháp luật đối với các hành vi vi phạm. Điển hình như: Ngày 16/4/2021, Phòng Cảnh sát kinh tế Công an thành phố Hà Nội phối hợp với Cục Cảnh sát kinh tế Bộ Công an đã khám phá ổ, nhóm đối tượng có hành vi sản xuất, buôn bán hàng giả là thực phẩm chức năng sâm ALIPAS, thuốc Seduxen... do Trần Minh Đức (sinh năm: 1993, nơi ở: thôn Yên Sơn, xã Lăng Công, huyện Sông Lô, Vĩnh Phúc) cầm đầu có hành vi sản xuất, buôn bán 400 hộp thực phẩm chức năng sâm ALIPAS giả, trị giá tính theo giá trị hàng thật là 300 triệu đồng. Các đối tượng đã rao bán các sản phẩm thực phẩm chức năng, thuốc giả, đồ chơi tình dục, thuốc tăng cường sinh lý... không rõ nguồn gốc, xuất xứ trên các trang Facebook, các website thương mại điện tử như Lazada, Shopee...

Thứ ba, tình trạng “thâm lậu” hàng hóa vào thị trường Việt Nam thông qua sàn thương mại điện tử, mạng xã hội, website bán hàng, gây thất thu về thuế cho Nhà nước. Bởi cùng với sự hiện diện của các sàn thương mại điện tử quốc tế ở Việt Nam, các đối tượng dễ dàng mua sắm hàng

⁴ Cục Thương mại điện tử và Kinh tế số (Bộ Công Thương), Báo cáo chỉ số thương mại điện tử Việt Nam năm 2020.
⁵ Cục Thương mại điện tử và Kinh tế số (Bộ Công Thương), Báo cáo chỉ số thương mại điện tử Việt Nam năm 2020.

hóa trên các gian hàng thương mại điện tử quốc tế với giá rẻ, sau khi hàng hóa được vận chuyển về Việt Nam sẽ được các đầu nậu tập kết và thâm lậu vào thị trường Việt Nam.

3. Một số khó khăn, vướng mắc khi phát hiện, xử lý

Thứ nhất, khó khăn lớn nhất mà các lực lượng chức năng đang phải đối mặt trong việc ngăn chặn các hành vi lợi dụng thương mại điện tử để buôn lậu, gian lận thương mại và hàng giả là việc các đối tượng không có cửa hàng, chỉ thông qua các website bán hàng, mạng xã hội để quảng bá, giới thiệu sản phẩm, sau đó chuyên hàng và thanh toán trực tiếp theo thỏa thuận. Bên cạnh đó, hàng hóa được phân tán nhỏ lẻ, cất giấu ở nhiều nơi, thậm chí chỉ bán hàng qua cộng tác viên, trung gian, các website được tạo ra và đóng lại trong thời gian ngắn khiến lực lượng chức năng khó kiểm soát. Hơn nữa, phần lớn các website thương mại điện tử được xây dựng và quản lý trên hệ thống máy chủ không nằm trên lãnh thổ Việt Nam, dẫn đến việc kiểm soát, định danh tài khoản người bán, đăng tải chào bán, chào mua trên các sàn thương mại điện tử gặp khó khăn nhất định, tạo kẽ hở để các đối tượng lợi dụng đưa hàng hóa vi phạm lên bày bán công khai trên các sàn này.

Thứ hai, giao dịch điện tử giữa người bán hàng online với người mua hàng hóa được thiết lập thông qua các hoạt động điện tử còn nhiều quy định bất cập. Theo Điều 33, 34 Luật Giao dịch điện tử năm 2005: Hợp đồng điện tử là hợp đồng được thiết lập dưới dạng thông tin dữ liệu, chứng cứ điện tử được lưu trữ dưới dạng tín hiệu điện tử trong máy tính hoặc trong các thiết bị các bộ kỹ thuật số có liên quan đến vụ việc tranh chấp. Đề thu thập được những dấu vết điện tử trên, cần sử dụng kỹ thuật, công nghệ máy tính và phần mềm phù hợp để có thể phục hồi lại những “dấu vết điện tử” đã bị xóa, bị ghi đè, những dữ liệu tồn tại dưới dạng ẩn, đã mã hóa... để làm cho có thể đọc được hoặc ghi lại dưới hình thức có thể đọc được, sử dụng làm bằng chứng pháp lý trước các cơ quan chức năng. Tuy nhiên, cách thức thu thập chứng cứ điện tử như thế nào? Quy trình ra sao? Thâm quyền, thủ tục yêu cầu cung cấp dữ liệu điện tử của cơ quan điều tra và nghĩa vụ chuyên giao dữ liệu điện tử khi được yêu cầu của các đơn vị cung cấp dịch vụ sàn thương mại điện tử, mạng xã hội... hiện chưa có quy định cụ thể trong trường hợp chưa có quyết định khởi tố vụ án,

khởi tố bị can, gây khó khăn cho các cơ quan quản lý nhà nước và cơ quan điều tra trong việc kiểm tra, giám sát nguồn gốc, xuất xứ hàng hóa, kiểm tra việc giao dịch thanh toán chuyên tiền... trong các hoạt động thương mại điện tử.

Thứ ba, chế tài xử phạt vi phạm trong lĩnh vực thương mại điện tử chưa có tính răn đe cao

Tại Nghị định số 98/2020/NĐ-CP ngày 26/08/2020 của Chính phủ quy định xử phạt vi phạm hành chính trong hoạt động thương mại sản xuất, buôn bán hàng giả, hàng kém và quyền lợi người tiêu dùng (sau đây gọi tắt là Nghị định số 98) có quy định cụ thể từ Điều 63 đến Điều 66 về chế tài xử lý đối với các hành vi vi phạm về thương mại điện tử. Tuy nhiên, các mức phạt tiền đều không vượt quá 50.000.000 đồng (ví dụ như: theo khoản 6 Điều 63 quy định phạt tiền từ 40-50 triệu đồng với hành vi lợi dụng thương mại điện tử để kinh doanh hàng giả, hàng hóa dịch vụ xâm phạm quyền sở hữu trí tuệ hoặc hàng hóa, dịch vụ kém kinh doanh khác...). Cùng với việc phạt tiền, các website cung cấp dịch vụ thương mại điện tử vi phạm sẽ bị đình chỉ hoạt động từ 6 – 12 tháng, bị tịch thu tang vật và phương tiện, thu hồi tên miền “.vn” được sử dụng để thực hiện hành vi vi phạm, buộc chủ website phải khắc phục hậu quả và nộp lại số lợi bất hợp pháp có được do thực hiện hành vi vi phạm về thương mại điện tử. Đây là mức xử phạt hành chính đối với một trong những hành vi sai phạm trong lĩnh vực thương mại điện tử do cá nhân thực hiện. Như vậy, chế tài xử lý vi phạm trong lĩnh vực thương mại điện tử cũng mới chỉ dừng lại ở mức xử phạt vi phạm hành chính với mức phạt tiền so với khoản lợi nhuận từ hành vi bất chính gây ra không quá lớn. Do vậy, ít có tính răn đe dẫn đến các đối tượng vi phạm, phạm tội sẵn sàng tiếp tục tái phạm nhiều lần để tìm kiếm lợi nhuận không lồ, gặp nhiều lần mức vi phạm.

4. Giải pháp

Thời gian tới, dịch bệnh Covid-19 vẫn còn nhiều diễn biến khó lường trên cả nước, trong khu vực và trên thế giới, thị trường thương mại điện tử tiếp tục phát triển và có những bước tăng trưởng mạnh mẽ do nhu cầu của người tiêu dùng tăng cao. Cùng với đó, hoạt động buôn lậu, hàng giả, gian lận thương mại trên lĩnh vực thương mại điện tử vẫn sẽ diễn biến phức tạp với nhiều phương thức, thủ đoạn hoạt động tinh vi và chuyên nghiệp hơn. Các đối tượng lợi dụng kẽ hở trong các quy định của pháp luật và

quản lý của các cơ quan chức năng để buôn lậu, gian lận thương mại và kinh doanh hàng giả. Nhiều tổ chức, cá nhân sẽ lợi dụng các mạng xã hội như facebook, zalo... các ứng dụng thương mại điện tử như các sàn thương mại điện tử Shopee, Lazada... để thực hiện các hành vi buôn bán hàng hóa nhập lậu, hàng giả, xâm phạm sở hữu trí tuệ, hàng kém chất lượng... Đồng thời sử dụng các dịch vụ chuyển phát nhanh như Viettel Post, Giao hàng tiết kiệm, Giao hàng nhanh... để giao hàng và thanh toán việc mua bán hàng hóa.

Trước tình hình đó, tác giả đưa ra một số giải pháp nhằm nâng cao hiệu quả phòng, chống buôn lậu, gian lận thương mại và hàng giả thông qua hoạt động thương mại điện tử trong thời gian tới như sau:

Thứ nhất, đẩy mạnh ứng dụng công nghệ thông tin để kiểm soát, xử lý các hành vi kinh doanh hàng cấm, hàng nhập lậu, hàng giả, hàng xâm phạm quyền sở hữu trí tuệ... qua mạng xã hội và các sàn thương mại điện tử. Đào tạo, nâng cao kiến thức về thương mại điện tử, các quy định pháp luật trong lĩnh vực này tới các lực lượng chức năng nhằm nâng cao hiệu quả phát hiện vi phạm liên quan đến thương mại điện tử. Công bố, công khai rộng rãi số điện thoại, e-mail đường dây nóng của Ban chỉ đạo 389 quốc gia và Ban chỉ đạo 389 các cấp, bảo đảm thu thập, xử lý kịp thời tin báo từ quần chúng nhân dân theo đúng Quy chế tiếp nhận, xử lý tin báo về buôn lậu, gian lận thương mại và hàng giả; thực hiện đầy đủ, nghiêm túc chế độ thông tin, báo cáo của Ban chỉ đạo 389 quốc gia.

Thứ hai, quy định rõ thẩm quyền, thủ tục yêu cầu cung cấp dữ liệu điện tử của Cơ quan điều tra và nghĩa vụ chuyên giao dữ liệu điện tử khi được yêu cầu của các đơn vị cung cấp dịch vụ mạng, dịch vụ viễn thông trong quá trình phát hiện điều tra, xử lý hành vi buôn lậu, gian lận thương mại, hàng giả trong thương mại điện tử. Trong đó các đơn vị cung cấp dịch vụ sàn thương mại điện tử, ngân hàng, viễn thông là các đơn vị lưu giữ thông tin về dữ liệu điện tử phải có trách nhiệm trao đổi, cung cấp thông tin cho cơ quan điều tra, thậm chí cần có quy định chặt chẽ về trách nhiệm, thậm chí chế tài xử lý đối với cá nhân, tổ chức (cơ quan thứ 3) trong việc chậm trễ cung cấp dữ liệu điện tử, giám định dữ liệu điện tử làm ảnh hưởng tới tiến trình giải quyết vụ án.

Thứ ba, đối với Nghị định số 98/2020/NĐ-CP ngày 26/8/2020 của Chính phủ quy định xử

phạt vi phạm hành chính trong hoạt động thương mại, sản xuất, buôn bán hàng giả, hàng cấm và bảo vệ quyền lợi người tiêu dùng cần sửa đổi, bổ sung theo hướng tăng mức xử phạt tiền “gấp hai lần” đối với hành vi buôn bán hàng giả trong tự như thông qua hoạt động thương mại điện tử. Đối với Bộ luật Hình sự năm 2015 sửa đổi, bổ sung năm 2017, thời gian cần sửa đổi, bổ sung theo hướng quy định tăng khung hình phạt đối với hành vi phạm tội lợi dụng thương mại điện tử để buôn lậu, gian lận thương mại, hàng giả.

Thứ tư, các cơ quan chức năng tăng cường mối quan hệ phối hợp trong trao đổi thông tin, thanh tra, kiểm tra các giao dịch diễn ra qua hoạt động thương mại điện tử, thực hiện có hiệu quả Nghị quyết, Chỉ thị của Đảng, chỉ đạo của Ban chỉ đạo 389, nhất là Kế hoạch của Ban Chỉ đạo 389 quốc gia về tăng cường công tác phòng, chống buôn lậu, gian lận thương mại và hàng giả trong lĩnh vực thương mại điện tử. Trong giai đoạn hiện nay, cần chú ý đến các mặt hàng thiết yếu ảnh hưởng đến sức khỏe người dân và mặt hàng là vật tư, trang thiết bị y tế phục vụ công tác phòng, chống dịch bệnh Covid – 19. Cụ thể, tăng cường mối quan hệ phối hợp giữa lực lượng Cục an ninh mạng và phòng, chống tội phạm sử dụng công nghệ cao, Cục Cảnh sát điều tra tội phạm về tham nhũng, kinh tế, buôn lậu – Bộ Công an và Công an các địa phương; các cơ quan quản lý Thuế, Hải quan cũng phối hợp chặt chẽ với Tổng cục Quản lý thị trường, Cục thương mại điện tử và Kinh tế số, Cục Quản lý cạnh tranh (thuộc Bộ Công thương) tùy theo chức năng, nhiệm vụ của mình đã tăng cường phòng, chống các hành vi vi phạm pháp luật trong lĩnh vực buôn lậu, gian lận thương mại, hàng giả trên không gian mạng.

Thứ năm, đẩy mạnh mối quan hệ phối hợp giữa các lực lượng chức năng và các cơ quan thông tấn báo chí phản ánh kịp thời, chính xác tình hình và kết quả công tác đấu tranh chống buôn lậu, gian lận thương mại và hàng giả. Đồng thời, kết hợp công tác kiểm tra, xử lý vi phạm với việc vận động các tổ chức, cá nhân hoạt động thương mại trên thị trường tham gia đấu tranh chống buôn lậu, gian lận thương mại, hàng giả bằng các hình thức đa dạng, thiết thực; thực hiện ký cam kết không kinh doanh hàng giả, hàng kém chất lượng; kiểm tra đối với những cơ sở kinh doanh đã ký cam kết và xử lý nghiêm những trường hợp vi phạm./.